

Acsné Dankó Éva

Emberi erővel történő teherhordás az észak-bihari síkságon, a századforduló idején

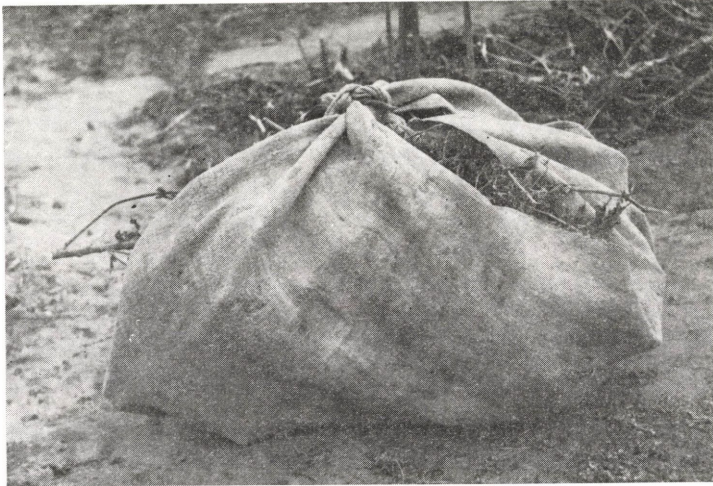
A századforduló kulturális képe néhány, alig megkülönböztethető mozzanattól eltekintve az észak-bihari síkság mindkét kistáján egységes és azonos volt. Erről tanúskodnak a reliktként megmaradt tárgyakon kívül az adatközlők nyilatkozatai is.

Az észak-bihari síkság századfordulói emberi erővel végzett teherhordásának több módja volt. Többségében egyes emberek, *maguk hordták* a különböző terheket. A hordóeszközök túlnyomó többsége is a magányos hordáshoz alkalmazkodva egy fogóval, füllel készült (*kézikosár, karikosár, köcsög, kanta, korsó* stb.). A *kétemberes hordás* ritka volt és szűk térre szorítkozott (*saroglyán* való trágyahordás az istállóból a *szarvasra*; *saroglyán* való sár-, vályog-, téglahordás az építkezéseknél; *nyeles* vagy *fogós hordóteknőben* való oltott mész, malter hordása az építkezéseknél; nagyméretű, kétfülű *kosarakban* dió-, alma-, szilva-, paradicsom, vöröskáposztahordás a kertből a *házba* vagy a *szekérhez* továbbszállításra; *füles dézében* savanyú káposzta, cefre, csömöszölt szőlő hordása otthoni szűréshez). Még ritkább volt a *többemberes hordás*. Kizárólag nehéz és *rosszfo-gású* tárgyak, csomagok hordására szorítkozott. A többemberes hordásformánál a harmadik vagy negyedik ember általában csak *segítség* volt, a tényleges teherhordásban nem vett részt. Leginkább a teher *felvételénél, feladásánál*, a teherhordók vállain, hátán való *elhelyezésében*, illetve biztonságos, sérülésmentes *le-tevésében* segítettek (így szállította az erdőről a *szálfákat* két-három ember a vállán egy további segítségével a *vágáshelytől* az erdőszélre a *farakáshoz*, az útra a nyújtott tengelyű, faszállító szekerekhez, illetőleg az *ölezőhelyre*; a kifordított fagyókereket, rönköket a *vákáncos tanyára*, az *irtásszélre*).¹

Idők folyamán több teherhordási forma állandósult. Ezek naponta vagy nagyobb időközben visszatérő teherhordási alkalmak voltak. Szoros összefüggésben álltak az életmóddal, az életmód állandósult mozzanataival, mint például a *táplálkozással*. Korán reggel a nagylányok, legények *cserépkorsókban* vagy *cserépkantákban* friss ivóvizet vittek a kútról a házba. A kifejt tejet a *fejővederrel* vagy a *zománcos*, egyfülű *bádogsétárral* bevitték a konyhába, ahol az előkészített cserép (csak belül mázas *vászon oláh-, tót*, vagy kívül-belül mázas *virágos köcsögök*) *tejesköcsögökbe, tejescsuprokba* és *tejesfazekakba* a tejhordók (tejvásárlók) számára szétmérték. A maradék tejet, ha nem volt a háznál *állott tej*, akkor felforralták vagy esetleg *nyersen*, forralatlanul megették. Ha volt tej, akkor forralás után *letették állni*. *Früstökre* a tej mellé *előhordták* a különféle élelmiszereket a kamrából, a kéményből, a padról: kenyeret, szalonnát, pörccöt, kolbászt, zsirt a zsíroskenyér készítéséhez, szilvalekvárt a szilvalekváros kenyér-

1 *Balogh István*: Adatok a debreceni erdőgazdálkodás történetéhez. DMÉ 1935. 144—157.

csináláshoz. Nyáron a kertből zöldhagymát húztak, zöldpaprikát és paradicsomot szedtek. Délelőtt az ebédfőzéshez a boltban vásárolt sót, cukrot, *törtpaprikát*, a *székből* vett birka-, marha- vagy sertéshúst kézi vagy kari kosárban vitték haza az asszonyok, nagylányok. A főzéshez a veremből a krumplit, ha kevés kellett, *kötőre szedve* vitte a háziasszony a konyhába. Ha többre volt szükség, a *krumplis kosarat* használta. Ha paszulyt főzött, akkor a zsákból *szakajtóba szedte* a paszulyt és úgy vitte be a kamrából a konyhába. Vértesen a paszulyt a padról hordták le *füles kaskában*. Kokadon a diót, az *aszalványt* a padláson tartották és felhasználásra *szakajtóval, kis kosárral, vászon zacskóval* hordták le. Hencidán, Konyáron és Gáborjában a lencsét kosárban a *padon tartották*. Amikor szükség volt rá, *kötőbe, zacskóba szedtek* belőle és úgy hozták le a főzéshez. A kéményben, padláson, a kamrában függő füstölt hús, szalonna, kolbász lehordásához nem használtak külön edényt. Az egyik végét megfogva vágtak le belőle megfelelő darabot és azt kézbe fogva hozták le a padlásról vagy hozták ki a kamrából. A főzéshez, tézta csináláshoz szükséges lisztet mindenütt szakajtóba szedték a *lisztes ládából* vagy *lisztes zsákból* (ezek a kamrában állottak) és azzal hozták ki. A határban különböző időpontokban végzett mezőgazdasági munkák (*szántás, vetés, aratás, hordás, cséplés, szénagyűjtés, faizás, vesszőszedés, szőlőmetszés, permetezés, szüret*) idején állandósult emberi erővel végzett teherhordási forma volt az *ételhordás, ebédhordás*. Estefelé a vacsorához *előszedték* a maradékot, ha volt. Vagy tejet, túrót, málét, görhe málét, nyáron aludttejet, dinnyét, szilvát készítettek elő. Hasonlóan állandósultak bizonyos teherhordási formák a napi *állatetéssel* kapcsolatosan is. Korán reggel, a fejéssel egybekötött etetés előtt a férfiak kitrágyáztak az istállóból. A trágyát vagy egyes hordásban *villára véve*, esetleg *tragaccsal*, vagy kettes hordásban *saroglyával kihordták* a szarvasra, a *trágyadombra*. A szarvasmarháknak hátton vitt *szénáskosárban* szénát, *vállra vetett villára akasztott kukoricaszárat*, vagy *kétfülű kosárban* répát vittek a *szénaboglyától, a szárkúptól, szárrakástól*, illetve a *répásveremtől* az istállóba. A lovaknak a széna mellé *kétfülű zaboskosárban* zabot vitt a gazda. A disznók vályujába egyfülű (*véka*) vagy kétfülű *dézsában, szórványosan favödörben* vitte a gazda a ház előtt elkészített *ivóst*, a hízóba fogottaknak pedig kétfülű kosárban szemes kukoricát, vagy vétkában, kétfülű fadézsában még áztatott *darát* is. Az ólból kiengedett baromfiknak a gazdasszony vagy a nagylány felfogott kötőjében *szemet* (kukorica, árpa, ocsú) vitt a kamrából és az ól előtt szétszórta. A baromfiaknak *elkészített ételt* is vittek az asszonyok *cseréptálban, rocskában*. Az elkészített étel *mosogatólébe* áztatott *kenyérhajból, főtt krumplihajból, kukoricadarából meg esett almából, körtéből, szilvából* és egyéb *hulladékból* állt. Az állatok esti etetése járt hasonló teherhordási munkákkal. Az állatetéssel járó emberi erővel végzett teherhordás ugyancsak állandósult formája volt az *itatásnak* az a formája, amikor a gazda vagy a felnőtt fiúgyerekek az udvaron lévő kútból mert, fa vagy bádogvödörbe öntött és az istállóba vitt vízből megitta a jószágot. Szentpéterszegen, Biharkeresztesen, Váncsodon, Berettyószentmártonban, Berettyóújfaluban emlékeznek arra, hogy az egyszerre két *vödörrel* vagy *csöbörrel* történő vízhozadáshoz mind a nők, mind a férfiak *vízfordófát* is használtak. A vízfordófát a vállon átvette hordták és a két végére akasztott vízzel teli edényeket egyensúlyozva, vigyázva nehogy a víz *kilocsolódjon*, vitték a kútról a vizet haza. A vízfordófát Váncsodon *gamónak* is hívták. Emlékeznek olyan vízfordófákra is, amelyeket nem vállon át hordtak, hanem nyakba téve, keresztbe. Az ilyen vízfordófákat nem egy, hanem két kézzel biztosították, egyensúlyozták. A vízfordófa használata azonban nem volt általános. A századfordulón még alig volt *otthoni kút*. A vizet az *utcai kutakból*,

1. kép Szállításra előkészített, ponyvába kötött széna, Hosszúpályi

2. kép Kétkannás vízfordás, Nagykereki

a *falu kútjából*, a *községi kútból* merték és szállították haza. Legtöbbször vászon korszokban, kantákban. Hordták a Berettyó, a Kálló, a nagyobb vízfolyások vizét is.² Ezek a vizek különösen mosáshoz voltak jók. A reggeli állatitálás, ha nem volt udvari kút, a csordakútnál vályúval történt, de gyakori volt, hogy számos állatnak a távoli kútról hordtak vizet.

A napi vagy alkalmakkénti *fűtés* hasonlóan állandósult emberi erővel végzett teherhordási formává alakult. Reggel a früstökhöz, illetve a tejforraláshoz, az ivós elkészítéséhez mindig *begyűjtottak*. A tüzelőt általában *kézben* (apritott fa, vágott vessző, venyige stb.) vagy *kétfülű kosárban* (fáskosár) a nők, a gyerekek vitték a *spórhoz*. Hűvös idő esetén, télen ez a reggeli begyűjtás egyben *fűtés* is volt. A téli fűtés *kemencével* történt. Az ebben való reggeli begyűjtáshoz a levágott kukoricaszárat, a venyigét, a vesszőt kötegelve, kézben hordta be előző este a gazda vagy a felnőtt fiú a kemence elé. A szalmát *csomónként háton*, *hátanként* hozták, készítették elő. A sporból és a kemencéből kikerült hamut, *pernyét csorba tálba*, *repedt fazékba* szedték és az asszonyok abban vitték ki az utcára *lyukat tölteni*, *kátyút berakni*. A kéthetenkénti *kenyérsütéshez* tartozó tüzelőanyag szállítása, pernye kihordása ugyanígy zajlott le.

Állandó emberi erővel történő teherhordási-szállítási formák mellett sok *esetleges*, alkalmi jellegű, a szükségletnek megfelelően végzett teherhordási-szállítási forma is alakult ki a századfordulóra az észak-bihari síkságon. Ilyen nem állandósult, de általános teherhordási-szállítási formák voltak például a határban járó és tevékenykedő emberek, a pásztorok, csöszök, gyalogosan, szekéren utazók élelmiszereknek és személyes használati eszközeiknek a hordása, szállítása. A századfordulón az észak-bihari síkság férfi lakosai, ha útra keltek *fel-tarisznyáztak*. Kétféle tarisznnyát ismertek és hordtak: *szórtarisznnyát* és *vászon-tarisznnyát*. A szórtarisznnya vagy *szeredás* csikozottan színes racka gyapjúból durván szőtt anyagból készült.³ Az egy szél széles anyagot a tarisznnyavarráskor *harmadolta* a tarisznnyás. Az alsó véget (harmadot) ráhajtotta a középső részre és a két oldalt *szíjjal* erősen összevarrta. Az így keletkezett szájra a harmadik harmad fedőként ráborult. A száj két végéhez széles bőr *akasztó* (vagy *fül*) járult, amivel a vállra vették, de méginkább átvetették a nyakon és a tarisznnyát a kéz alatt, az *oldalukon hordták*. A tarisznnyában, szeredásban hordták magukkal a férfiak a napi élelmiszert; kenyeret, szalonnát, hagymát, görbe málét, kolbászarabot, pörccöt, bögrében hagymás zsírt; bicskát, lapos fatartóban sórt, esetleg paprikát; tűzszerszámot, dohányt, pipát, cigarettát és más szükséges holmit. A vászontarisznnya kendervászonból készített erős zacskó volt. Kétféleképpen készítették. Az első formája megegyezett a tarisznnyáéval, volt fedele, fülét erős kenderpántból csinálták. A másik fajta egyszerűbb volt. Voltaképpen egy olyan zacskó, amelyiknek a száját össze lehetett húzni a belevarrt kenderszalaggal. Egyúttal ez a szalag szolgált fülként is. Ennél fogva akasztották a nyakukba. Fedele nem volt, de nem is volt szükséges. A vászontarisznnyát — az első formát — a szórtarisznnyához hasonlóan a határt járó szegényebb emberek élelmiszert, személyes felszerelés hordására használták. A vászonzacskószerű tarisznnyát az iskolások használták és a legszegényebbek hordták (*koldus tarisznnya*). Az iskolások a vászonzacskóban palatáblájukat, a palavesszőt, szivacsot, később a könyvüket és fűzetüket meg a tolltartójukat hordták. Iskolába menet ezek mellett a

2 Sándor Mihályné: Adatok a berettyóújfalui vízfordáshoz. Ethnographia, LXXIII. évf. 1962. 462—464.

3 Domonkos Ottó: Egy tisztántúli szórtarisznnyás műhely. Néprajzi Értesítő, 1955. 191—215. és Bátky Zsigmond: Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. (Bp. 1906.) 79.

vászonzacskóban vitték az *elemőzsiát* is, leginkább lekváros kenyeret. Az enni-valótól kiürült vászonzacskó a hazafelé tartó iskolás fiúk kezében félelmetes fegyver volt verekedés közben egymás, illetőleg a kóbor kutyák ellen. Az erdőt gyakrabban járók, a kerülők, vadászok, a hosszabb útra menők *börtarisznyát* (bakó) hordtak és ugyanazt vitték benne, mint szerényebb társaik a tarisznyákban, szeredásokban. Hajdúbagason több katonaviselt férfi *borjút* csinált vagy csináltatott magának és azt használta hasonló célra. A borjú vagy *bornyú* szőrös borjúbőrből szőrével kifelé készült széles törtarisznya volt. Nagykerékiben, Bedőn és Bojton emlékeznek *bőr oldalzsákokra* is. Ezek nem lapos, hanem hosszúkás, keskeny, nyakba akasztható, vállon átvetett tarisznyaszerű hordó eszközök voltak.

Hasonlóan nem állandósult, de általános, emberi erővel történő teherhordási-szállítási forma volt a *fa- és gallyhordás* is. Az észak-bihari síkság minden településén a szegényebb lakosok, de még a jómódúak gyerekei is egész éven át gyűjtötték az erdőkben a fát (letört száraz ágakat), a gallyakat és hordták haza tüzelőnek. Az erdőben összegyűjtött fát, gallyat a helyszínen vastagság szerint osztályozták és egyenlő hosszúságúra tördelték. Az azonos vastagságúakból csomókat kötöttek. A csomókat kötéllel *hátukra kötve*, vagy egy vagy két erős gallyra akasztva vállon vitték haza. Olyan esetekben, amikor a gallyak hosszúak és szerteágazók voltak, az is előfordult, hogy a hatalmas seprűként összekötött gallycsomót a szorosabban összekötött végénél fogva maguk után húzták. Olyankor, amikor a hátra vagy a vállra vett fa-, gallyköteg súlyos volt, menetközben úgy pihentek, hogy állva a terhet egy erős gallyal *alátámasztották*. A támasztás olykor-olykor olyan erős volt, hogy a pihenő fahordó kissé hátra is dülhetett. Hosszúpályiban főleg júliusban—októberben hordták a fát, gallyat az erdőből. Nagylétán korábban kezdték, május végét, júniust és július elejét tartották alkalmas időnek. Berekbősörményben a tél végét vallották jó időnek a fa-, gallyhordásra. Ekkor könnyűszerrel lehetett az erdőben járkálni, összeszedni a télen letört ágakat, gallyakat. De ilyenkor volt szabad gallyazni is, azaz a fákat megnyesni, az aljnövényszetet, vadhajtásokat irtani. Sok berekbősörményi és gáborjáni ember azért vállalt télvégi gallyazást az erdőkben, az útszéli fasorokon, hogy könnyen jó minőségű és nagy mennyiségű fához jusson. A munkabért részbe fizették. Az ilyen, nagy mennyiségben való szállításhoz szekeret használnak, de a szekerre az ágakat, a gallyat ugyanúgy csomózva rakták föl, ahogy az emberi erővel történő hordásban készítették elő.

Az emberi erővel végzett teherhordási-szállítási formák *technikailag* is különböztek egymástól. Legáltalánosabb volt az *egykezes hordás* (félkezes). Az esetek többségében minden szállítóeszköz használata nélkül, a terhet egy kézzel megfogva, *lógatva* vitték: építési anyagokat: vályogot, téglát, cserépet, követ; kézi szerszámokat: ásót, lapátot, kapát, seprűt, fűrészt; egyfűlű fa-, cserép-, fémedényeket, tartókat: csebert, vékát, köcsögöt, keresztfüles köcsögöt, bögrét, korsót, kantát, kasornyát; rövid távolságra egyes vagy párba összekötött csirkét, tyúkot stb.; kézi kosarat, szatyrot, fedeles kaskát, vödröt, cserépcsolót, fémlocsolót, olajos, ecetes, spirituszos üveget, demizsont, lécet, culápot, szőlőkarót stb. Általános volt a felvágott tűzifa egykezes behordása a tűzhelyhez. Az egyik kézbe ilyen hordásnál behajlítva fogják a csomóba szedett fát. Monostorpályiban ismerték és használták a *keresztfüles csuprot* (köcsögöt), Ártándról pedig *cserépcsoló* és a *véka*, a *favödör*, a *fedeles kaska* ismeretes. Álmosdon általános volt a nyakán kenderkóccal hurkolt és annál fogva egy kézben lógatva hordott ecetes, olajos, petróleumos (petrós) üveg. Az olajos és petróleumos üveget külö-

3. kép Üres szakajtó vitele, Hajdúbagos

4. kép Homok-, téglahordó saroglya, Hajdúbagos

nősen *töllem* kellett *hordani*, azaz kissé *kifelé tartva*, nehogy a ruhához érjen és azt beszennyezze.

A kétkezes hordás hasonlóan gyakori, minden településen ismert és általános volt. A kétkezes hordás biztosabb hordási forma volt, mint az egykezes, ennek megfelelően jobban kialakultak sajátos szállítási eszközei is. A biztonságosabb hordás miatt még sok egykezes hordási formában is alkalmoszerűen használták a másik kezet is. Például Tépén, Derecskén az egy kézben maguk előtt tartva vitt tejesköcsögöt, nehogy a tej kiloccsanjon, a másik kézzel alul is megfogták. Az észak-bihari síkság teherhordó-szállító eszközeit zömükben két kéz számára két füffel készítették. Különösen ilyenek voltak a *füles kosarak*: krumpilis-, fás-, szilváskosár. Általában, az egyfülű *szénás kosarat* is két *marokra fogva* hordták a hátukon. Az észak-bihari síkság majd minden településén készítettek kosarakat (Berettyóújfalu, Derecske, Kismarja, Nagyléta, Hajdúbagos, Sáránd stb.), de messze földön híres volt a bojti kosárkötés.⁴ Itt sok háznál készítették és a környékbeli heti vásárokon, országos vásárokon (Debrecen, Nagyvárad, Berettyóújfalu, Biharkeresztes, Derecske, Nagyléta) tömegével árusították. A bojti kosárnak kétféle füle lehetett. Általánosabb volt a *külső*, a szájerem fölé készített fül. De nagyobb méretű, nehéz súly hordására készült kosaraknál *belső fület* is alkalmaztak. A *belső fül* a szájeremet lezáró vastag *szegés* alatt kötéskihagyással készült. Voltaképpen a szegés egyik darabja volt a fül. Általában jobb, erősebb fogást biztosított, mint a *külső fül*. Azonkívül nehezebben is romlottak el (*sakadt ki, bomlott föl*), mint a *külső fülek*. A kétkezes hordásban a kosarat vagy *leeresztett karral* lógatva, vagy a terhet felvéve, maguk előtt behajlított karokkal tartva vitték. Hosszúpályiban, Bagaméron, Álmosdon és Esztáron előfordult a két kézzel fogott vállonhordás is kosárral. Azokat a kosárféleségeket, amelyeknek nem voltak füleik, ugyancsak kétkezes hordásban használták. Leginkább apró darabokból álló, szemes teher hordására (*sakajtó, kis kosár*) szolgáltak.

A *vállon való hordás* általában nehezebb terhekre vonatkozott és az jellemezte, hogy a vállon vitt anyagot mindig *előkészítve* (összekötve, zsákolva stb.) hordták. Az *egyvállas* hordás volt az általános, majdnem kizárólagos. Nagy ritkán, de inkább csak rövid távolságra előfordult *kétvállas* hordás is. A vállon való hordásnál nagy jelentősége volt az egyensúlyozásnak. Nehogy a teher lebillenjen, a vállonhordott terhet az egyik kézzel megfogták és úgy vitték. A vállhordásban túlsúlyban voltak a hosszú, szálas anyagok, a kévébe, csomóba köthető termények. Hajdúbagoson vállon hordták az istállóba a kukoricaszárat. Hencián vállon vitték a nádkévé a kúpolótól haza a tetőjavításhoz. A nádazó is vállon vitte fel a tetőre. A szőlőskertekben — Hajdúbagoson, Sárádon, Nagylétán, Bagamérban — a venyigés csomókat vállon vitték a rakáshoz. Gyakran előfordult az is, hogy a szőlőbeli pajta előli venyigerakásból vállon vittek haza egy, legfeljebb két kévét tűzre. Ősszel és tavasszal szedtek vesszőt Berekböszörményben, Toldon, Bojton, Nagykerekiben. Tavasszal az a vessző került vágásra, amit ősszel már nem tudtak leszedni. A vágott vesszőt csomókba kötötték és a csomókat vállon hordták össze a szekérhez. Ha kevés volt a vessző és nem kellett hozzá a drága iga, akkor esetleg több fordulóban, egy-két csomójával a vállukon, hordták haza. Tavasszal, facsometék ültetése idején, a csemetéket összekötözve, vállra véve vitték haza sokszor a szomszédos falvakból is. Jó csemeteárus

4 Nagy István: Háziipar. In: Nadányi Zoltán (szerk.) Bihar-vármegye. (Bp. 1938) 153—156. és *Gráfik Imre*: Szállítás és közlekedés a szentendrei szigeten. Néprajzi Közlemények XV. évf. 1971. 1—4. sz. 114—117.

hely volt Derecske, Álmosd, Hencida, Berettyószentmárton. A szomszédos községek lakosai itt szerezték be a kívánt csemetét és rendszerint gyalog, vállon vitték haza; Derecskéről a tépeiek, konyáriak. Álmosdról a bagamériak, kokadiak, Hencidáról az esztáriak, gáborjániak, Berettyószentmártonból a berettyóújfalusiak, szentpéterszegiek, mezőpeterdiek, váncsodiak. Az istálló eresze alatt fafogason tartott *lajtorját*, ha kellett valamire, Konyáron, Tépén, Hosszúpályiban, Hajdúbagason és Sárándon vállon vitték a kívánt helyre és úgy is hozták vissza. Építkezéseknél a *szálfákat*, a *léceket*, *rudakat* ugyancsak vállon hordták, szállították a kívánt helyre. A vállon való hordásnak jellegzetes esetei voltak a *munkaeszköz* szállítások. A határba menet az *ásót*, a *lapátot*, a *kapát*, a *kaszát*, a *gereblyét*, a *villát*, a *fejszét* vállon vitték és munka után úgy is hozták vissza. Szokásban volt általában, hogy az ásó- vagy a kapanyélre fülénél fogva *ráhúzták* a vízeskorsót és úgy vitték ki vállon a mezőre maguknak a vizet. Konyáron, Tépén, Hajdúbagason arra is emlékeznek, hogy a vállra vett ásó, kapa vagy villanyélre fülénél fogva rákötözték a vászontarisznyát nem üresen hozták haza, hanem megtöltötték, mikor mivel lehetett; *tejes kukoricával*, *napraforgó tányérral*, *dinnyével*, *tökkel* és ugyanúgy hozták vissza. A vállon való teherhordásnak legjellegzetesebb eszköze a *zsák* volt. Területünkön a századfordulón még több helyen szöttek zsákok (Derecske, Konyár, Esztár).⁵ Az erősszálú kenderzsák sűrű szövésével liszt tartására és hordására is alkalmas volt. Hajdúbagosa pedig egyenesen egy speciális zsákfajta készítésével vált a környéken híressé (*bornyomózsák*).⁶ A zsákokat kétféleképpen vitték a vállon. Ha *тели* volt a zsák, *degeszre volt tömve*, úgy, hogy *megállt a maga lábán*, akkor mintha vastag szálfá lenne, keresztbe vették vállra és úgy vitték. Az ilyen degeszre tömött zsák általában súlyos volt, nehéz volt a *cipelése*, azaz amikor már *fenn volt*, akkor ment. A felvétel volt a nehéz. A nehéz zsákok *vállravétele* sok esetben segítséggel történt, de felvették magukban is. A két kézzel szorosan átfogott álló zsákokat először a *behajlított térdére emelte* a teherhordó, majd onnan — kissé előre, a teher alá hajolva — *rádűtötte* a vállára. Aztán felegyenesedett és elindult a zsákkal a vállán. Gyakoribb volt és hosszabb utakra is használták a másik fajta zsákolást. Ez abban állt, hogy a zsákokat nem töltötték meg egészen, de a szájánál kötötték el. A lazán álló zsákokat *kétrét vették* és úgy *dobták a vállukra*. A súly a zsák két végébe, a teherhordó hátára és mellére lógott. Az ilyen fajta zsákhordás nemcsak azért volt jobb, mert könnyebb volt, hanem azért is, mert biztonságosabb volt; a zsák biztonságosan állt a vállon, nem ingott, mozgott. A biztonságot csak az fokozta, ha a zsákokat a közepén *megcsavarták* és úgy vették vállra. Az ilyen fajta zsákhordásnál az egyensúly miatt vigyázni kellett arra, hogy a zsák két fele egyenlő súlyú legyen, az egyik zsákvég ne húzza le a másikat. Olyan esetekben, amikor az egyik — rendszerint az elülső — zsákrész könnyebb volt, az egyensúly biztosítása végett két kézzel akár elől, akár hátul *alányúltak* a zsáknak és kissé *megemelték*. Hajdúbagason, Monostorpályiban, Vértesen, de Konyáron is az elülső, könnyebb zsákvégre *ráakasztottak* egy teli kosarat is és úgy vitték a zsákokat. De az is előfordult, sőt nagyon is általános volt, hogy külön súlyt nem kötöttek az elülső könnyebb zsákvégre, hanem mindkét kézzel megfogták és belekapaszkodva húzták lefelé a terhet.

5 Nagy István: i. m. 160.

6 Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. (Pest, 1851.) I. köt. 66.

Az ilyen kétrészes zsák közeli rokona az *átalvető*.⁷ A Nagyvárad körüli falvakból, a messzebb hegyvidékről errefelé járók, akik az újfalusi és derecskei hetivásárra, országos vásárra jöttek, sokszor átalvetőben hozták a dolgaikat. De találkozhattak átalvetővel az észak-bihari síkságra piacolók is. Ennek ellenére nem terjedt el általánosan az észak-bihari síkságon, csak Bedőn, Nagykerekiben, Kis-marján, Nagylétán, Pocsajon ismerték és használták. De itt is szórványosan. Az átalvető egy szélből készült kettős végű kender- vagy gyapjúzsák volt. A tarisznyához hasonló csikosan színezték. A nagyváradai piacokon, vásárokon lehetett leginkább venni, de elvéve saját maguk is készítették. Az átalvetőt főleg a pásztorok számár, ló hátára vetve, a két zsákrészt két oldalon lelógatva is használták. Átalvetős rendszerű volt az a közismert vállhordási forma, amikor két karikosarat füleiknél fogva összekötöttek és úgy vették vállra, hogy az egyik kosár a hátán, a másik elől lógjon le a vállról. Ez volt a piacoló asszonyok általános teherhordási módja.⁸ A *vízfordófavál* történt vízfordás is vállas teherhordási forma volt. Kétféle vízfordófát készítettek és használtak: az egyvállas formát, amit az egyik vállon keresztbe téve vittek. Az egyensúlyozás kedvéért a vízfordófa elülső részét vagy az arról lecsüngő kötelet, láncot megfogták és lefelé húzták. Általánosabb volt az a vízfordófa, ami voltaképpen mindkét vállra, jobban mondva a nyakra készült. Az ilyen vízfordófát a vállakon keresztbe fektették és a két végét fogták le. A jobb fogás, a biztonságosabb hordás végett az ilyen nyaki vízfordófák ívesen hajlítottak voltak, soknak a nyaki része külön ki is volt faragva.⁹

A *háti hordás* szoros kapcsolatban állt a vállon való hordással. Az olyan esetekben, amikor a vállra vett terhet hátul csüngetik, a hátnak fontos szerepe van a teherhordásban. Ilyen teherhordási formát sokat ismertek és gyakoroltak a századfordulón az észak-bihari síkságon. Más teherhordási formák és technikák ismertetése közben már az előzőekben is esett egyikről-másikról szó. A legegyszerűbb, mindenütt ismeretes háti hordási forma volt a *zsákolás*. A zsák aljára tették a kevés terhet (morzsolt kukoricát, korpát, árpát, dinnyét, tököt, de szópós vagy választási malacot is) és a zsák üresen maradt részével összefogva, a zsák *nyakát* esetleg meg is *csavarva* a terhet a hátukra vették és úgy vitték. A hátukon lelógó terhet a kezükkel vagy a kezeikkel tartották. A zsák száját fogták, a mell előtt lefelé húzták; *belekapaszkodtak*. Sárándon, Hajdúbagason, Vértésen, Nagylétán, Pocsajban, Nagykerekiben a disznóperzseléshez használt szalmát kötéllel átkötve hátán vitték ki a perzseléshez (*egy hát szalma*).¹⁰ Aho! a kemencét szalmával fűtötték ott is hasonlóképpen hátán hordták a szalmát a kemenceszájhoz. Csomóba kötve hátán szállították a szénát, a gallyat, vesszőt, venyigét, ahogy erről eddig is volt már szó. Az észak-bihari síkságon is kialakultak és elterjedtek a háti hordás sajátos eszközei: a *hátikosár*, a *puttony*, a *háti láda*. A legjobb módú szülők iskolásgyerekei közül néhány már a századfordulón hátitáskát is hordott. A bojti kosarasok sok hátikosarat csináltak. Elterjedt forma volt az olyan, amelyiknek ovális deszkafeneke volt és csak az oldalala készült vesszőből. Egyébként a hátikosár lapos, a hátra simuló olyan fedeles

7 *Praznovszky Géza*: Pásztorélet Nagyszalonta vidékén és az orosi pusztán. Néprajzi Értesítő XIX. évf. 1927. 6. és *Paládi-Kovács Attila*: Einige Bemerkungen über die Traggeräte der ungarischen Bauernschaft. In: *Studia Ethnographica et Folkloristica in Honorem Béla Gunda*. Műveltség és Hagyomány, XIII—XIV. 1971. 420—421.

8 *K. Kovács László*: A magyar népi közlekedés kutatása. (Bp. 1948.) és *Erdész Sándor*: Nyírség. (Bp. 1974.) 103—106.

9 *Bátky Zs.* i. m. 58. — *Gráfik I.* i. m. 52. — *Paládi-Kovács A.* i. m. 424—426.

10 *Ecsedi István*: Poros országutakon. (Debrecen, 1925.) 118—119.

kosár volt, aminek a két alsó és felső belső sarkához *gurtnit* lehetett erősíteni. Ezeknek a *pántoknak*, *füleknek* a segítségével két vállra lehetett felvenni és vinni a hátikosarat. Hajdúbagason almát, szilvát, Bagamérban krumplit, Vértesen diót, Nagylétán túrót, sajtot, Hosszúpályiban csöves és morzsolt kukoricát, Szentpéterszegen vöröshagymát, uborkát, Berettyóújfalun krumplit, kukoricát, vöröshagymát, zsendés paszulyt hordtak vele. A hátikosár mintájára hordták háton a *hátizsákot*. Ez egy rövid kenderzsák volt. A két sarkába a pántnak használt kötéllal bekötötték egy-egy *békasókövet* (kavicsot), a kötél közepéből képzett hurokkal pedig összekötötték a zsák száját. Az így kapott vállpántokkal hátukra vették a hátizsákot és úgy hordták benne a terhet. Berettyóújfalun és Berettyószentmártonon árpa, rozs, kétszeres, száraz bab, lencse, köles, borsó hordására használták. A hátikosár és a hátizsák hordásmódja alapján készültek a *hāti permetezők*. Ezek legkorábban Sárándon, Hajdúbagason, Nagylétán, Álmosdon és Bagamérban terjedtek el. A *puttonyt* pedig a hátikosár dongákból összeállított, abroncsokkal összefogott párja volt; szőlőkben, gyümölcsösökben használták. A szüret legfontosabb eszköze volt Hajdúbagason, Nagylétán, Bagamérban.¹¹ De Újlétán eper- és szederszedésre és szállításra is használták. Néhány helyen ismerték a *hāti ládát* is. Hajdúbagason a szögletes vesszőkosarat hívták ládának, hāti ládának. Kötéllal a hátra erősítve használták. Berettyószentmártonban fedeles és fedél nélküli deszkaládát is használtak hāti teherhordáshoz. A kivénhedt katonaládákat általában hāti teherhordásra használták. A hāti hordás sajátos esete volt a *batyúzás*. A *batyút* laza, könnyű, de nagy terjedelmű anyagok hāti szállítására használták.¹² Tollat, kenderszőst, gyapjút, ruhaneműeket, bőröket, gyógynövényt *ponyvára*, *abroszra*, *vászonra*, *lepedőre* tettek és a ponyvát két ellentétes csücskével keresztbe összekötötték. Az így keletkezett *batyút* a kötéseknel megfogva, kézzel a *hátukra csapták* és ott tartva vitték. Gyakori hordási módja volt az is, hogy az egyik kötést a két vállon át, vagy csak az egyik vállon átvették és úgy hordták. Ha a ponyva, abrosz, vászon, lepedő nem négyzet, hanem téglalap alakú volt, az összekötés alkalmasabb volt a *vállravezetésre*, mintha négyzet alakú lett volna. A batyú kisméretű változata volt a *butyor* vagy *bugyor*. Ezt főleg élelmiszer hordásra *szakajtóruhából*, *kiskendőből*, vászondarabból kötötték és lógatva egy kézben hordták. Néhány helyen előfordult, hogy hāti hordásban összekötözött vászonkorsókat, kantákat is hordtak. Berettyóújfaluban, Berettyószentmártonban, Gáborjánban és Szentpéterszegen négy-öt korszót füleiknél fogva összekötözték és úgy *vitték* háton. Leginkább víz-hordásra használták.¹³

Az észak-bihari síkság századfordulói, emberi erővel végzett teherhordási-szállítási technikái közül még kettő ismertetése van hátra. Ehhez a két teherhordási technikához elválaszthatatlanul hozzátartozott a *talaj* tartó szerepe és bizonyos kezdetleges technikai, gépi megoldás. Az egyik technikai forma maguk után *húzás* volt. A húzásnak kétféle változata volt ismeretes a századfordulón az észak-bihari síkságon. Monostorpályiban, Hosszúpályiban, Újlétán az erdőben kivágott és legallyazott szálfákat sokan maguk után húzva vitték haza. A fa vastagabb végére kötélhurkot kötöttek és a kötélnél fogva húzták maguk után a szálfákat. A fa vastagabb vége általában megemelkedett, de a vékonyabb vége minden esetben a földön maradt és felhasította a talajt. Ez a szállítási mód laza

11 Varga Gyula: Az érmelléki szőlőkultúra. DMÉ 1975. 509. — Gráfik I. i. m. 57—59.

12 Györffy István: Teherhordás, közlekedés, jármű. In: Magyarország Néprajza. II. köt. (Bp. 1942.) 251.

13 Sándor M. i. m.

5. kép Kari kosarak
a nagyléti piacon, Nagyléta

6. kép Asztali ruhába kötött
éles cserépfazék hordása, Nagykereki

talajon sokkal könnyebb lévén, mint a kötöttön, az érmelléki részen általánosabb volt, mint a Berettyóháton. Összefogott vagy összekötött gallyat, vesszőt is hordtak haza úgy, hogy maguk után húzták. Ez azonban nehéz hordási mód volt és azért sem szerették, mert *nyomot hagyott maga után* és Hajdúbagason azért is, mert nem akartak mások helyett *seperni*.¹⁴ Berettyóújfaluban, Biharkeresztesen, Derecskén használtak négykerekű, rúddal ellátott *kiskocsit* is. A kiskocsit a rúdjánál fogva maga után húzta a gazdája. Mindhárom helyen úgy emlékeznek, hogy a boltosoknak volt ilyen kis kocsija, meg a kofáknak. A négykerekű kiskocsi elterjedésével kapcsolatban megemlíthetjük, hogy csak a kötött talajú településeken emlékeznek rá, tehát valószínű, hogy itt volt elterjedtebb. A laza homoktalajba a kiskocsi kerekei besüppedtek volna, húzásuk nagyobb erőt igényelt volna. Ezt a vélekedést támasztja alá az is, hogy a kétkerekű, a négykerekűnél jóval könnyebb húzású kiskocsira, a *taligára, kordéra* is csak a kötött talajú helyeken emlékeznek: Nagykerekiben, Tépén és Berettyóújfaluban.

A húzással működő teherhordó-szállító eszközök között különleges helyet foglalt el a *szánkó*.¹⁵ Csak télen, havas időben lehetett használni. Mindenben a szánkó kicsinyített mása volt, azzal a kivétellel, hogy a szánkók talpvégeihez kötött kötéllal nem ló, lovak, hanem emberek húzták. A szánkókat a kerékgyártók és a mesterkedő gazdák készítették. Zömükben nem volt vasalás a talpain. Nyáron az udvaron álltak és rajtuk pihentek a tyúkok, a csirkék. A szánkót Bagamérban boroshordók, illetve borszállításra is használták. Gáborjánban és Hajdúbagason vizet (korsókban, kantákban) is hordtak vele. Berettyóújfaluban, Nagykerekiben kisebb mennyiségű gabonát is vittek vele a malomba őrltetni. Derecskén a *derálóba* szánkóval is hordták a kukoricát.

Általánosabb volt a húzásnál a *tolás*. A századfordulón az észak-bihari síkság minden településén ismerték és használták a *talicskát*, a *targoncát*.¹⁶ Mindkét teherhordó eszközt két kézzel maguk előtt tolták. A talicskát a helybeli és szomszédos falvak bognárai, de mesterkedő parasztjai is csináltak. Lényege a kerék és a két fogóval ellátott zárt talicskaláda volt. Apró szemű terhet is lehetett szállítani. Ártádon, Berekböszörményben, Váncsodon, de mindenütt másutt is az udvaron, az utcáriszen végzett földmunkáknál is használták. Földet hordtak vele sárcsináláshoz, sárgaföldet a ház földjének felmázolásához, homokot a felszórásához. Berettyóújfaluban krumplit, Konyáron csöves kukoricát, tököt és répát, Hajdúbagason répát, tököt, tuskót és trágyát hordtak vele. Nagylétán az utcai árok ásásánál a föld elhordására használták, Sárádon permetezőszert toltak ki vele a szőlőbe. Gyakran szállítottak talicskával nagyméretű edényeket is. Kokadon hordót, Álmosdon dézsát, Hosszúpályiban kosarakat vittek vele üresen is és megtöltve is különböző anyagokkal, terményekkel. A *targoncát* vagy *traga-csot* sokoldalúbban lehetett felhasználni. A nagyobb falvakban lakó kerékgyártók mindegyike csinálta, a kovácsok jól megvasalták. A századforduló táján különösen jó targoncákat készítettek Debrecenben és Berettyóújfaluban. Nagy előnye volt a létrás, nem tömör szerkezet, hogy nem volt oldala és így szabadon lehetett pakolni rá, hogy volt támlája, amihez hozzá lehetett a terhet támasztani, sőt kötni is. A targoncán hordták a szálás takarmányt, a csomóba, kévébe, kötegbe kötött vesszőt, nádat, gallyat, szőlőtakarót, a zsákolt szemesgabonát, a lisztet, korpát, decét, de a trágyát is, a tűzifát, az építőanyagokat. Rendszeresen a targoncát használták a malomba járáshoz, ha kevés gabonát akartak őrltetni

14 *Gráfik I. i. m. 60.*

15 *Bátky Zs. i. m. 112. — Gráfik I. i. m. 60—61.*

16 *Gráfik I. i. m. 59.*

Berettyóújfaluban, Derecskén, Hosszúpályiban, vagy kukoricát daráltatni Nagylétán, Biharkeresztesen. Összehasonlíthatatlanul kevesebb *tolókocsit* használtak. Csak Nagylétán emlékeznek olyan kétkerekű kiskocsira, amit rúdjánál fogva nem húzni, hanem tolni kellett. A Nagy utcai kútról hordtak vele vizet, tele kosákkal, kantákkal.

Az észak-bihari síkság emberi erővel végzett századfordulói teherhordásának-szállításának a teherhordási módok, eszközök és technikák szerint való bemutatása után a *rendkívüli teherhordási-szállítási alkalmakról*, illetve azok módszereiről, eszközeiről és technikáiról szólunk. A következő öt rendkívüli teherhordási-szállítási alkalmat különböztethetjük meg:

1. A *betakarítási munkák* (aratás, szénakaszálás, szüret) alkalmával végzett emberi erővel teljesített teherhordási módok és eszközök, technikák.

2. Az *ételhordási* (mezőrejárásor, betegnek való, gyermekágyas asszonyoknak szóló, lakodalomra) történő teherhordás formái.

3. A *csecsemő-, gyerekhordás* eseteinek ismertetése.

4. A *piacolás, vásározás* emberi erővel történő teherhordásának-szállításának módjairól, eszközeiről és technikáiról szóló ismertetés.

5. A *temetés* alkalmával emberi erővel végzett teherhordás-szállítás formáinak ismertetése.

Az *aratásnak* több teherhordási-szállítási mozzanata is volt a századfordulón.¹⁷ A marokszedő lányok, menyecskék a kaszások nyomában menve, hajlongálva, két kézzel *felszedték* a levágott gabonát (*markot*) és csomóba rakták, hogy vagy ők maguk, vagy nagyobb földeken, több tagú aratóbanda esetén, külön kévékötő lányok, kévékbe kössék. A megkötött kévéket *összehordták*, azaz a szalmakötélnél egy kézzel fogva, a kévét a vágott végével lefelé tartva maguk után *húzták*. Az összehordott kévékből a hagyományos rend és kéveszám szerint *kereszteket raktak*.¹⁸ A keresztrakás művelete azonban már nem jelentett teherhordási-szállítási, csak emelő, elhelyező munkát. Hajdúbagason 18 kévéből raktak keresztet, de Bagamérban előfordult, hogy csak 13-ból.

A *szénamunkánál* is lényeges mozzanat volt az emberi erővel történő teherhordás-szállítás. A lekaszált fűvet szárítás (*forгатás*) után, leginkább fiatal nők, gereblyével *összehúzták*. Az összehúzások által keletkezett *petrencét* legények, fiatal férfiak *petrence rudakkal, rudakkal* a boglyázó helyre vagy egyenesen a szekerekhez vitték.¹⁹ A petrencét az észak-bihari síkság településein inkább *rudasnak* hívják. A rudast két férfi vitte a kívánt helyre két *rudassal, rúddal, petrence rúddal* vagy *rudashordó rúddal*, hol hogyan nevezték. Ez a két rúd mintegy két és fél—három méter hosszú, egyik végén kihegyezett, egyenes, gallytalanított, a használatban simára koptatott természetes rúd volt. A rudakat a *rudalók átszúrták, átlökték, átdugták* a petrence alján. Vértesen és Beregböszörményben, hogy a széna biztonságosabban álljon a rudakon, egy, a szénacsomón átellenesen átvett kötéllel le is kötik. A lekötésnél a kötélvégeket a rudasokhoz kötötték. A két-két rudasvéget aztán megfogták, a földről felemelték és úgy

17 *Nagy Gyula*: Hagományos földművelés a vásárhelyi pusztán. Néprajzi Közlemények VII. évf. 2. sz. (1963). 26—47. *Nagy Gyula*: Lakodalmas kulcsoskalács készítése Orosházán és környékén. A Szántó Kovács Múzeum Évkönyve. 1959. 159—188.

18 *Nagy Gyula*: i. m. 1959. 15—16.

19 *Györffy I.* i. m. 248. — *Szabó Máttyás*: A Körös és a Berettyó alsó folyása vidékének rétgazdálkodása. Néprajzi Közlemények, 1957. 3—4. sz. 1—94. — *Nagy Gy.* i. m. (1963) 143—152. — *Erdész S.* i. m. 47.

— *Bencsik János*: Adatok az észak-bihari szőlőkultúra ismeretéhez. (A hajdúbagosi szőlőskert.) In: Bagosi krónika. (Hajdúbagos, 1975). 117—129. — *Varga Gy.* i. m.

vitték a boglyázó helyre. A rudas mértékegységként is szerepelt. Hajdúbagason tizenkét rudas adott ki egy szekér szénát. Maga az egy rudas széna 30—40 kg volt. Nagylétán és Váncsodon előfordult az is, hogy a szénahordáshoz használt szekerek vendégoldalait, szénatartó rúdjaikat is használták rudaknak. A rudalás jellegzetesen két személyes és két-kétkezes teherhordási forma volt. Már Berettyószentmártonban, Esztáron előfordult, hogy nem lévén másik ember a munkához, a lekötött petrencét csak egy ember vette fel (a nem hegyes végeken) és úgy *húzta maga után* a rudast. A petreincerudak legtöbb helyen eszközként állandósultak. Használat után eltették és megbecsülték őket. A használatban simává kopott felületű petreincerudakat könnyebb volt a petrencén átdugni. Hosszúlyiban, Bojton, Mezőpeterden, Berettyószentmártonban a legények tulajdonjegyeket is vésték a rudasaikba. Legtöbbször a monogramjukat.

A szüret különösen az Érmelléken volt jelentős.²⁰ Sárándon, Hajdúbagason, Nagylétán *szüretnek* is hívták; vártak rá, készültek hozzá. Nem úgy, mint Bedőn, Nagykerekiben vagy Ártádon, ahol csak *leszedték a szőlőt* és legfeljebb *levet szűrtek* belőle. Ezt a terminológiában is megmutatózó különbséget az magyarázza, egyben indokolja, hogy az érmelléki településeken sok szőlő, jeles szőlő-borkultúra volt. A szőlőművelés, borkészítés lényeges részét képezte a gazdálkodásnak. Ezzel szemben a Berettyóhát kötött talajú településeiben kevésbé volt fontos a borszőlő-termesztés. Lényegesen kevesebb szőlő is volt. A szüret ugyancsak összetett munkafolyamat volt. Egy lényeges mozzanata teherhordás-szállítás jelleggel bírt. Ez pedig a szőlőfürtök *összegyűjtése* és a taposókádhoz, illetőleg néhány helyen közvetlenül a préshez való *vitele* volt. A szüretelők kari kosárba *szedték* a szőlőt és mindaddig magukkal *vitték* a sorban, amíg oda nem ért hozzájuk a puttonyos. Tekintve, hogy maga az ovális fenekű, keményfa dongákból, vasabroncsokkal készült puttony is nehéz volt és különösen nehezzé vált szőlővel megtöltve, a puttonyosok mindig és mindenütt fiatal, jó erőben lévő férfiak voltak. A puttonyosok nem vették le vállaikról a puttonyt, hanem a szőlőszedők *beleöntötték* a kosarak tartalmát a puttonyokba. Amikor a puttony tele lett a puttonyos elindult vele a kádhoz. A teli puttony Hajdúbagason megnyomta a 20—25 kg-ot is. A puttonyokat, bár az egyes falvakban is csinálták, leginkább a nagyváradai, a diószegi, a székelyhídi és a mihályfalvi vásárokon vették.

Az észak-bihari síkság parasztságának századfordulói életmódja több alkalommal szükségessé tette, hogy a határban (a *mezőn*), a szőlőskertekben egész napon át dolgozóknak különösen nagy munkák — szántás, vetés, aratás, cséplés, szüret — esetén ételt hordjanak a munkahelyre. Kétféle ételhordás alakult ki. Az egyik szerint csak élelmiszert, különböző anyagokat, legtöbbször már reggel magukkal vitték a mezőre menők és ott készítették el belőle az ételt. Ilyen alkalmakkor leginkább száraztésztát, krumplit, szalonnát, hagymát, sót és paprikát, meg bográcsot vagy nyeles vaslábast vittek magukkal.²¹ Legtöbbször krumpilis tésztát csináltak. Ennél az ételhordási módnál gyakoribb volt a tényleges ételhordás. Ilyen esetekben a délelőtt odahaza elkészített *főtt ételt* az asszony, de néha a nagyobb lány vagy a kisebb fiúgyerek is, vitte ki a munkahelyre az apának és a vele dolgozó nagyfiúnak. Az ételhordás általában húsos levesre vonatkozott. Evéskor a húst kivették belőle és azt külön, kenyérral ették meg. Ha az asszony vitte ki az ebédet, gyakori volt, hogy délutánra ottmaradt segíteni. Az ételhordásnak legismertebb eszköze volt a *kasornya*.²² A kasornyát kenderfo-

20 Kurucz Albert: Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás. (Debrecen, 1964.)

21 Vö.: Tamásy József: A család és a háztartás fogalma, összefüggései és az 1960. évi népszámlálás család- és háztartás-felvételének alapjai. Demográfia, 1960. 192—216.

22 Vö.: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. II. köt. (Bp. 1970.) 398.

nalból kötötték sok helyen otthon, téli napokon. De sokat csináltak belőlük a cigányok is és házról házra járva árulták és minden környékbeli piacon, vásáron árusították. A kasornya voltaképpen kenderfonal-háló volt, amibe belehelyezték az *ételes fazekat* (cserép) és úgy vitték kézben, lógatva. A kasornya száját összefogták a fazék felett és úgy, annál fogva tartották. Többféle ételes fazék volt. Formájukra nézve azonban megegyeztek: öblösek, gömbalakúak voltak, széles szájuk és fedőjük is volt. Nagylétán ismertek olyan ételes fazekat is, amelynek nem kellett kasornya a hordásához. Széles szája felett keresztül volt, annál fogva lógatva vitték. Az ilyen ételes fazék azonban nagyon ritka volt, területünkre nem jellemző. Sok kasornyával hordott ételes fazék kívül mázatlan *tóth-* vagy *oláh, illetve vászon fazék* volt.²³ Belül mindnek máza volt, hogy megakadályozza az étel kiszivárgását, a fazék aljának elzsírosodását. A mázatlan, különböző néven ismert ételes fazekak külső díszei egyszerű földfestéssel készített vonaldíszek voltak. Általában egy fülük volt. A száj peremébe beillő fedő pedig lapos kúp alakot formált és gombos fogója volt. Berettyóújfaluban, Bojton, Hencidán, Berekböszörményben inkább kívül is mázas ételes fazekakat használtak. Ezeknek a mázas cserép fazekaknak a külsején (*hasán*) gazdag díszítés volt, festett vagy irókával készített virágok, indák, levelek. Az ételes fazekakat csak részben vásárolták a nagyváradi, debreceni, derecskei, berettyóújfalusi vásárokon. Többségüket a falvakban vándorló, a községeken átvonuló szekeres fazekasoktól vették. Hajdúbagason terményért is cerélték. Nagylétán bort is kértek és adtak értük. A mázatlan edények *tót* elnevezése arra vall, hogy idáig leszekerező felvidéki, leginkább gömöri (rimaszombati, poltári, zsaluzsányi) fazekasoktól származtak. Hasonlóképpen az *oláh* elnevezés azt igazolja, hogy az ilyen elnevezésű cserépedények a bihari hegyekből, sonkolyosi, révi fazekasoktól valók voltak.

Nemcsak a magára maradt öreg, beteg embernek illett ételt vinni a századfordulón, hanem általában a fekvő betegeknek. A nem magára maradt, nem egyedül álló betegnek általában a látogatóba menő asszonyrokonok vittek ételt. Inkább csak *csemegét, cseresznye-, meggybefőttet, szép almát, aszalt szőlőt, mézet, szalakálás süteményt*. A süteményt, aszalt szőlőt, almát cseréptálba tették, fehér asztalkendővel letakarták és úgy vitték kézben, maguk előtt tartva. A befőttet, mézet *kis kaskába* tették és óvatosan lógatva vitték. Amikor egyedülálló betegnek való elvívésről volt szó, másféle ételt vittek és az is előfordult, mégpedig gyakran, hogy a nagyobb fiú- vagy lánygyerekekkel küldték el az ételt. Ilyen esetekben rendszerint tésztás tyúkhúslevest küldtek. A levest a mezőre járó kasornyába fogott ételes fazékba tették és abban vitték. Derecskén, Berettyóújfaluban és Hajdúbagason többen *komaszilkét* is használtak az ilyen ételhordásra.²⁴ A komaszilke lehetőséget adott arra, hogy ne csak levest küldjenek, hanem külön húst is. A komaszilke eredetileg mázas cserépből készült három egymásba illő, fedős cseréplábosból állt. A századfordulón azonban már inkább kőedény komaszilkéket használtak. A komaszilkét is kasornyába tették, de az is előfordult, hogy asztalkendőbe kötötték és úgy vitték kézben lógatva. Biharkeresztessen, Derecskén, Hajdúbagason a századfordulón már zománcos bádóg ételhordók is voltak. Ilyenekben a legjobb módúak hordták vagy hordatták az ételt azoknak, akik rászorultak.

Az ételhordás különleges esete volt a századfordulón a *gyerekágyas asszo-*

23 Kiss Lajos: Vásárhelyi híres vásárok. (Szeged, 1956) 58. — Kresz Mária: Fazekas, korsós, tásas. Néhány szempont fazekasközpontjaink kutatásához és összehasonlításához. Ethnographia, LXXI. évf. 1960. 297—379.

24 Kresz M. i. m. 297—379.

*nyoknak való ételvivés.*²⁵ A szülés után két-három hétig illő volt a gyerekágyat fekvő, tehát főzni nem tudó asszonynak ételt hordani. Az asszony anyja, anyósa, sógorasszonyai, a házasságkötéskor volt násznagya felesége, a keresztanyja, a jó szomszédasszonyok, a barátnők egymás között előre elintézték, hogy mikor ki visz ennivalót a gyerekágyasnak. Az ételvivésnél tekintettel voltak a férjre, az esetleges gyerekekre, sőt az asszony mellett tevékenykedő bábaasszonyra is. Ezért minden ételfeeléségből sokat, a gyerekágyas asszony szükségleténél jóval többet vittek. Az ilyen ételhordásnak mindig volt valamelyes ünnepélyessége, voltaképpen beteglátogatás is volt. A gyerekágyas asszony ételhordásos meglátogatása természetesen együtt járt az újszülött megnézésével is. A gyerekágyat fekvő asszonynak leginkább csirke- vagy tyúkhúslevest, paradicsommártásos főtt húst és sült vagy kirántott baromfihúst, valamint csemegét (befőttet, diós, lekváros aprósüteményt) vittek. A leveses tálban, asztalkendővel letakarva, kézben tartva; a főtt és sült húst, a csemegét komaszilkében vagy ételhordóban, de különösen, ha sokat és sokféléet vittek, akkor külön-külön tálakban is vitték. Ilyen esetekben nem is egyedül vitték, hanem *csapatostól*. Az ételvivő asszonyt elkísérte és segítette az ételvivésben nagylánya vagy a menyé, vagy mindketten.

A *lakodalmakba* a meghívottak a századfordulón élelmiszert, sokszor egyegy pár tyúkot vittek. Hencidán sódort, száraz kolbászt, szalonnát, Ártándon lisztet, süvegucukrot, Tépén és Sárándon bort, pálinkát, Konyáron még száraz paszulyt is vittek. A lakodalmi élelmiszervitelnek a gyerekágyas asszonynak vitt ételhordáshoz hasonlóan ugyancsak volt bizonyos ünnepélyes formája.²⁶ Nyilvánosan, bár asztalkendővel letakarva, *kari kosárban, fedeles kaskában*, vagy csak kézben, maguk előtt tartva, mégis szinte mutogatva vitték. A századfordulón süteményt és főleg tortát még alig hordtak lakodalomba. Derecskén, Hajdúbagason, Nagylétán, Berettyóújfaluban, Álmosdon a kalács, a kóttés tészta járta. Ezeket nagy tálban, esetleg tepsiben, szép fehér ruhával letakarva, kézben maguk előtt tartva vitték. Az élelmiszert, a kalácsot, tésztát mindig az asszonyok hordták, a bort és a pálinkát viszont a férfiak. Vértesen, Nagykerékiben, Bojton, Berettyószentmártonban *cserépkorsókban*, Hajdúbagason, Sárándon, Monostorpályiban *demizsonban*; a pálinkát Ártándon, Berekböszörményben, Toldon, Szentpéterszegen *cserépbutykosban* vitték. A násznagy hivatala közben *fakulacsal* a nyakában járt el. Borral volt tele, a kulacs nyakára pedig rá volt húzva a *lakodalmi kalács*.²⁷

A csecsemő- és gyerekhordás női feladat volt. Legtöbbször az anya gondja. Szopás közben az anya karjára vette a csecsemőt és a szopásnak megfelelően bal vagy jobb alkarjára fektetve tartotta. Ha sírt a gyerek, ha nyüglődött hasonlóképpen felvette a bölcsőből és leginkább a bal alsó karjára fektetve, mellkasához szorítva *dajkálta*. Fel s alá járt vele a szobában, vagy nappal és jó idő esetén a tornácon. A századfordulón az észak-bihari síkságon még alig volt *gyerekkocsi*. Biharkeresztesen, Berettyószentmártonban a jegyzőéknek, Sárándon, Nagylétán és Konyáron az egyik tanítónak, Berettyóújfaluban néhány boltosnak volt hánolt fűzvezzőből fonott, négykerékű, esernyős gyerekkocsija. Különben az anyák csecsemőiket és kisgyerekeiket hacsak lehetett nem vitték sehova. Otthon látták őket leginkább biztonságban. Ha mégis kimozdultak velük a házból, a portáról, akkor a csecsemőket pólyásan bal alsó karjukra fektetve, a mellkasukhoz szo-

25 Vö.: Kiss Lajos: Vásárhelyi hétköznapiak (Bp. 1958). 151—158. és Kresz M. i. m. 220.

26 Szendrey Ákos: Lakodalmi szokások gyűjtése. Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez. 2. (Bp. 1956.)

27 Dömötör Sándor: A kalács és kalinkó. Magyar Nyelvőr. LXXXIX. évf. 1960. 216—220. — Nagy Gy.: i. m. (1959) 159—188.

ritva vitték.²⁸ Így vitte az újszülötteket a bábaasszony vagy a keresztanya, esetleg a nagyanya keresztelni is. A módosabbak kocsin mentek keresztelni, de a kocsihoz ugyanígy vitték a csecsemőt és így tartva ölben, ültek vele a kocsin a templomig. A kisgyerekeket leginkább karon hordták. Néha az apák játékból, a gyerekek szórakoztatására nyakukba is vették őket és kezeiket fogva *jártak velük egyet* az arra alkalmas helyen. Az észak-bihari síkságon sem a csecsemőket, sem a kisgyerekeket nem hordták az asszonyok hátukra kötve, lepedőben vagy elől vászonkendőben. A falvakon átvonuló, házaló cigányoknál láttak csak ilyen csecsemő-gyerekhordási módot.

Az észak-bihari síkságon a *piacolás* és *vásárolás* is sajátos teherordási-szállítási formákat alakított ki a századfordulóra. A századfordulón az érmelléki települések közül csak Nagylétának volt saját piaca, a Berettyóháton pedig Derecskének, Berettyóújfalunak, Biharkeresztesnek és Berekböszörménynek. A többi településen nem volt saját piac, hanem mind eladni, mind venni a felsorolt, illetve a felsoroltakon kívül, a területen kívül eső nagy piachelyekre, az érmellékiek inkább Debrecenbe, a berettyóhátiak pedig Nagyváradra jártak piacolni. Kevésbé rendszeresen eljárak a diószegi, a székelyhidi (álmosdiak, kokadiak, nagylétaiak, vértésiek), a mihályfalvi (az újlétaiak, magamériak), a vámospércsi (az újlétaiak, a bagamériak, a kokadiak), a szeghalmi (a berettyószentmártoniak, mezőpeterdiek), a nagyszalontai (a biharkeresztesiek, ártándiak, bojtiak), a margitai (a nagykerékiek, kismarjaiak, pocsjaiak) piacokra is.²⁹ A piacolás inkább kifelé irányuló volt, azaz a településekről árut vitték a piacra eladni, nem pedig vásárolni jártak oda. A századfordulón rendszeres piacolás is kialakult; a hajdúbagosiak, a sárándiak, a hosszúpályiak, a monostorpályiak hetente legalább egyszer, de sokan hetente kétszer is mentek a debreceni piacra. A berekböszörményiek, az ártándiak, a bedőiek, nagykerékiek, kismarjaiak, bojtiak, biharkeresztesiek, mezőpeterdiek, váncsodiak pedig a nagyváradra jártak rendszeresen. A berettyószentmártoniak, szentpéterszegiek, gáborjániak Berettyóújfaluba, a tépeiek, sárándiak, konyáriak Derecskére jártak rendszeresen piacolni. A piacolók — szinte kizárólag asszonyok — általában élelmiszert vittek a piacokra: *tejet, túró, tejfölt, vaj, tojást, zöldbabot, zöldborsót, száraz babot és száraz borsót, lencsét, mézet, lekvárt, aszalványt, almát, szilvát, körtét, szőlőt, uborkát, zöldborsót, paradicsomot, kölest, lisztet, korpát, sós- és füstölt szalonnát, kukoricadarát és -lisztet, üveges paradicsomot, befőttet, baromfit: kirántani való csirkét, tyúkot, kacsát, libát, gyöngytyúkot, pulykát, kappant.* A piacrahordásban sok volt a szezszerű. A különféle árukat más és más adagolásban, különböző hordó eszközökkel és szállítási módon vitték a piacokra. Leggyakoribb volt a gyalog piacolás. Késő tavasszal, nyáron és az őszi esőzések beálltáig, amikor száraz volt a föld „*torony iránt*”, a legrövidebb utat választva, dülőkön, erdőkön át mentek. Általános volt, hogy nem egyedül, hanem kettesével-hármasával mentek: szomszédasszonyok, sógornők, testvérek. Nem sok árut vittek, csak annyit, amennyit *haszonnal vihettek*. Több áru és egyes áruk esetén, nehezebb portékával való piacolás alkalmával szekérral, kocsiával, mentek (*krumplival, főző- és sütőtökkel, káposztával, dinnyével, terményekkel*, nagyobb mennyiségű zsákolat búzával, rozssal, árpával, liszttel, korpával stb.). Egy-egy szekerre többen betársultak. A piacolók csak ritkán fogadtak fuvarost, inkább az egyik piacoló szekérére, kocsijára kérekedtek fel. Akár gyalog, akár szekéren

28 Vö.: Kresz M.: i. m.

29 Dankó Imre: Bagos mezőváros polgárainak életmódja az árucserre megvilágításában. In: Bagosi krónika. (Hajdúbagos, 1975. 92—96. — Dutka Ákos: 1964. 30.

vagy kocsin mentek, korán indultak, hogy idejében a piacra érjenek és gyorsan jöttek is vissza, hogy minél jobban ki tudják használni a napot, el tudják végezni az otthoni munkát.

A tejet bádóg kannákban *karra véve* vitték, a tejfelt tejeles fazékban vagy tejeles szilkében, esetleg köcsögben. A vajat nagy darabokban *tormalevélbe*, *szőlőlevélbe* téve, kosárban gondosan letakarva hordták. A zöldbabot, borsót, aszalványt, lencsét, lisztet, kukoricadarát, kukoricalisztet vászonzacskóban, karikosárban vitték. Az almát, szilvát, körtét, diót, uborkát, zöldpaprikát, tojást, paradicsomot különösebben nem csomagolták, hanem *garabolyban*, nagyobb kari kosarakban, vagy kétfülű *piacoló kosárban* szállították a piacra. A nagy, kétfülű piacoló kosarakban szállított árufeleségeket nem is vitték gyalog, hanem szekéren, kocsin. Ha csak egy pár csirkét vagy tyúkot vittek, akkor azt lábánál fogva párba összekötötték és karba véve, az alkarra fektetve szállították. Ha több baromfit és úgynevezett *nagy baromfit* vittek (libát, kacsát, kappant, pulykát), akkor *baromfikast*, *vesszőketrecet* használtak és kocsival szállították. A lekvárt fazékban, a paradicsomot, befőttet üvegekben vitték és kari kosárba téve szállították. Általánosan elterjedt piacolási teherhordási forma volt, hogy két kari kosarat füleiknél fogva kendővel összekötöttek és a kötésbe dugva a fejüket, a hátukon, illetőleg a mellükön lógatva vitték a kosarakat. A szabadon maradó kezeket sem hagyták kihasználatlanul; kantát, kosarat, garabolyt, vászonzacskót vittek vele valamilyen áruval tele. Hencidán és Hosszúpályiban a *karikosarat vászonkendőbe kötve* is hordták a hátukon. Ilyen hordási mód mellett a szabadon maradó kézzel elől, a nyaknál levő kötést fogták, húzták lefelé. Úgy könnyítettek a terhen.

7. kép Kasornyában ételes cserépfazekat vivő asszony, Nagyléta

8. kép Kétrét fogott zsákokat vállon vivő asszony, Nagyléta

A vásárolás az emberi erővel történő teherhordás-szállítás vonatkozásában alapvetően különbözött a *piacolástól*.³⁰ A vásárookra az észak-bihari síkság településeiből is leginkább állatokat (szarvasmarha, ló, juh, sertés) *hajtottak* a vásárookra, illetve nagy mennyiségű terményt (fát, dinnyét, gyapjút) szekéren, kocsin szállítottak. Itt az emberi erővel történő teherhordásnak kis tere volt. Még leginkább megmutatkozott azoknál, akik vásárolni mentek a vásárokbá és visszafelé magukkal hozták a megvásárolt *ruhafélét* (kucsmát, bekecset, bundát, ujjast, lajbit, pantallót, csizmát, illetve fejkendő, vállkendőt, téli vagy nagykendőt, vásznat a pendelyhez, alsószoknyához, kántushoz, csizmát, papucsot), más *iparcikkeket* (kést, bicskát, vaskanalat, szeredást, bőrtarisznyát, bugyellárist, fésűt, lámpát, lámpaüveget, vaslábast, vasfazekat, bográcsot, kötelet, szitát, cserépedényt, kőedényt, kalendáriumot, ponyvafüzetet, különféle szerszámokat: fa- és vasvillát, cséphadarót, ásót, kapát, lapátot, csákányt, kerti kapát, kaszát, kaszkalapácsot, kaszaüllőt, szórólapátot, vékát stb.). A vásárolt holmit, ha gyalog hozták haza tarisznyába, kosárba, zsákba tették és az áru természetének, valamint nagyságának, mennyiségének megfelelően az előzőekben ismertetett módokon vitték haza. Az érmelléki települések lakói általában Debrecenbe, a berettyóhátiak pedig inkább Nagyváradra vásároltak.³¹ Derecske, Kismarja, Berettyóújfalú, Biharkeresztes vásárait és a nagyvásárokhöz hasonló hetivásárait

30 *Dankó Imre*: A magyar vásárok funkciói. A Hajdúsági Múzeum Évkönyve I. (Hajdúböszörmény, 1973.) 155—167.

31 *K. Nagy Sándor*: Bihar-Ország. I—III. köt. 2. kiad. (Nagyvárad, 1884.) II. köt. 120—121.

a közvetlen környékükön kívül messze vidékek vásárosói, főleg kereskedői is felkeresték.³² A vásári teherhordás egyedi formája volt a zsebben, tarisznyában, letakart kosárban, tehát rejtve hazavitt, általában terjedelemre, súlyra nem nagy *vásárfia szállítása*.³³ A vásárfia a vásározó anyagi körülményeitől, a megajándékozandó életkorától, nemétől, műveltségi viszonyaitól függően más és más volt. A kisgyerekeknek *bolti cukrot, nyalókat, fütyülős cukrot*, a nagyobbaknak *körteperselyt*, ha fiú volt *ólomkatonát, kardot, trombitát, puskát*; ha lány *bábut, kivarróvászmat, pántlikát* vittek. A vásárfiak külön csoportját képezték a *szerelemi ajándékok*. Derecskén a legények *mézeskalács szívet, feliratos fakanalat, fakeletes tükröt*; a lányok pedig *zsebkendőt, nyakravalót*, kalaphoz való *túzok-, pávatollat* vettek vásárfiába. Az asszonyoknak *fejkendő, cserép-, csigacsináló, kontyfesű, mellre való kendő*; a gazdának *bicska, bugyelláris, kulacs, dózni, óralánc, tarisznya, dohányzacskó* járta.

Az emberélet vége, a halál, illetve a *temetés* is igényelt bizonyos teherhordást-szállítást.³⁴ A századfordulón az észak-bihari síkság sok településén volt már *gyászkocsi* (Derecske, Nagyléta, Berettyóújfalu, Biharkeresztes). Ahol nem volt, ott *szekéren vitték ki* a koporsót a temetőbe. Minden településen úgynevezett *háztól való temetés* volt. A teherhordás érdekes, bizonyos ünnepélyességgel teljesített formája volt az, amikor a koporsót négy férfi (közeli rokon vagy szomszéd) *kihozta* a házból az udvarra, a temetési szertartáshoz. A szertartás befejezése után ugyanígy *megfogytak, felemelték* a koporsót és a gyászkocsira vagy szekérre tették. A temetőben a gyászkocsival, szekérrel olyan közel mentek a sírhoz, amilyen közel csak lehetett. Ahol megálltak, ott ugyanazok, akik a házból *kihozták*, aztán a portáról is *kivitték* a koporsót, *levették* a kocsiról vagy szekérről és a sírhoz *vitték*. Majd *leengedték* a sírba. A koporsóvivésnek legtöbb helyen két szögletes, de fogóval ellátott rúd volt az eszköze. Gáborjában, Tépen, Álmosdon úgynevezett *szentmihály-lován* vitték a koporsót.³⁵ Ez egy létra-szerkezetű, négy fogóval ellátott, feketére festett fa tartó- és hordószerkezet volt. Két fajtája volt használatos. Gáborjában négy lába is volt, Álmosdon nem emlékeznek rá, hogy lába lett volna. Akár volt lába, akár nem, a fogóit fogva kézben vitték, illetve ha lábai voltak vállra emelték és úgy haladtak vele. Amikor nem használták, a templomok portikusaiban állt. Berettyóújfaluban, Hajdúbagoson, Bojton és még több más helyen is a temetést nem a háztól, hanem a templomból intézték. Itt megszorodott az emberi erővel végzett teherhordási-szállítási tevékenység, de egyébként ugyanolyan maradt, mint a háztól való temetés eseteiben volt (gyászkocsi vagy szekér, illetve kihozás kézben). A háztól vagy a templomtól induló temetési menetek élén *vállaikon lapátot, kapát vivő*

32 *Löherer Andor*: Derecske monográfiája. (Bp. 1908.) Vö.: *Varga Gy.* i. m. — *K. Nagy Sándor*: Bihar vármegye földrajza (Nagyvárad, 1886) 78. — Vö.: *Varga Gyula*: Kismarja. Egy szabad paraszt község a feudalizmus bomlásának korszakában. In: *Ágrártörténeti tanulmányok.* (Szerk. Szabó István.) (Bp. 1960.) 71—137.; *Tardy György*: Berettyóújfalu keletkezése, története, fejlődése. (Berettyóújfalu, 1937) 13. — Vö.: *Beluszky Pál*: Berettyóújfalu vonzásterülete. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Évkönyve II. (Debrecen, 1962.) — *K. Nagy S.* i. m. 106.

33 *Kiss L.* i. m. (1956) 28—33, 48—49.

34 Vö.: *Szendrey Zsigmond—Szendrey Ákos*: Szokások. In: *Magyarság Néprajza* IV. köt. (Bp. 1942) 303—304. — *K. Kovács László*: A kolozsvári hóstátiak temetkezése. (Kolozsvár, 1944) 217—223., 241—250. — *Molnár József*: A halott és eltakarítása Hajdúnánáson. *Ethnographia*, XLIX. évf. 1938. 138—148.

35 *Bálint Sándor*: A parasztélet rendje. In: *A magyar nép.* (Szerk.: Bartucz Lajos.) (Bp. 1943.) 225. — *Durkó Antal*: Békés nagyközség története. (Békés, 1939) 210. — *Schram Ferenc*: Temetkezési szokásaink. (Bp. 1957.) — *Beck Zoltán*: Népszokások Békés megyében. (Békéscsaba, 1974) 57.

férfiak (az elhunyt távolabbi férfirokonai és a szomszédok) haladtak. Az előre kiásott sírt ők húzták be.

Az észak-bihari síkság településein kizárólag teherhordással foglalkozó emberek (hordárok) a századfordulón nem voltak. Viszont minden településen található volt néhány öreg férfi, aki rendszeresen *segített, cipelt, terhet vitt, hozott* oda ahová kellett. Amikor Berettyóújfaluban, Biharkeresztesen megindult a vasút, az érkező vonatokat mindig várta egy vagy két ilyen öreg ember, hogy segítsen, ha kellett. Szinte minden településen volt két-három olyan magáramaradt öregasszony is, akik *vízfordást vállaltak* a nagyobb gazdákhhoz, a falu intelligenciájához. Munkájukat legtöbbször ennivalóért, használt ruháért vagy néhány krajcárért végezték.³⁶

36 Kiss L.: A szegény emberek élete. (Bp., 1955). 203., 238., 237—238., 227—228., 190—191. Papp Zoltán Sándor: A beregdaróci emberek élete a századfordulón. (Bp. 1975.) 101.

Éva Dankó Ács

LASTENTRAGEN- UND TRANSPORT DURCH MENSCHENKRAFT AUF
DER NORD—BIHARER EBENE GEGEN DIE JAHRHUNDERTWENDE

Die sich in der Gesellschaft abspielende wirtschaftliche und gesellschaftliche Entwicklung enthält auch die Umwandlung der Volkskultur in sich. Diese Umwandlung wirkt auch auf die Lebensweise der einzelnen Personen bzw. Gemeinschaften aus. In der Volkskunde meldet sich innerhalb der Lebensweiseforschung immer kraftvoller die Untersuchung der einzelnen Arbeitsprozesse und der Veränderungen, die sich in diesen abspielen.

Nach dieser kurzen Einleitung stellt die Verfasserin fest, dass die Untersuchung von Lastentragen- und Transport durch Menschenkraft ein geeignetes Gebiet zur Lebensweiseforschung ist. Die Verfasserin untersuchte in ihrer Abhandlung das Lastentragen durch Menschenkraft gegen die Jahrhundertwende in den zwei kleinen Gegenden, die die Nord-Biharerebene bilden. In dem Aufsatz werden die charakteristischen Merkmale und Eigenartigkeiten aufgezählt, die sich in der Lastentransport und in dem Lastentragen durch Menschenkraft auf diesem Gebiet melden.

Mehrere Formen des Lastentragens standen in enger Verbindung mit der Lebensweise, mit derer ständig gewordenen Momenten, wie z. B. mit der *Ernährung*, mit der *Heizung*, usw. Neben den ständig gewordenen Formen von Lastentragen bildeten sich bis zur Jahrhundertwende auch viele andere bedarfsgerechte Gelegenheitsformen. Es werden die verschiedenen, voneinander technisch abweichenden Formen des Lastentragens aufgezählt (auf dem Rücken, auf der Schulter, in einer Hand, hängen lassend, auf dem Kopf, usw.).

Die dritte Gruppe bilden neben den ständig gewordenen und etwaigen Tragungsformen durch Menschenkraft die ausserordentlichen Tragen- und Transportgelegenheiten (zur Zeit der Ernte, der Beerdigung, des Marktens, Säugling- und Kindtragen, usw.).

Am Ende der Abhandlung stellt die Verfasserin fest, dass es keine Gesellschaftsschicht gab (Träger, Diensteute), die sich in einigen Siedlungen der Nord-Biharerebene ausschliesslich mit Tragen und Transport beschäftigten. Es war nur eine Gelegenheitsarbeit, wurde nicht berufsmässig ausgeübt.